

Veronika Moan Hansen

Makt i sosialtjeneste og NAV

"Hvordan kan sosialarbeideren på best mulig måte møte unge sosialhjelpsmottakere når sosialtjenesteloven setter vilkår om aktivitetsplikt ved tildeling av økonomisk stønad til livsopphold?"

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid - Sosionom

Veileder: Kristina Jørgensen

Mai 2021

Veronika Moan Hansen

Makt i sosialtjeneste og NAV

"Hvordan kan sosialarbeideren på best mulig måte møte unge sosialhjelpsmottakere når sosialtjenesteloven setter vilkår om aktivitetsplikt ved tildeling av økonomisk stønad til livsopphold?"

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid - Sosionom
Veileder: Kristina Jørgensen
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

Sammendrag

Denne bacheloroppgaven handler om aktivitetsplikten som vilkår i Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen (heretter sosialtjenesteloven) § 20 bokstav a). Det er en teoretisk oppgave om et selvvalgt tema der det benyttes systematisk litteratursøk for å finne svar på en problemstilling. Sosialtjenesteloven og tildeling av sosial stønad ligger inn under NAV sine oppgaver. Sosialtjenestelovens formålsparagraf omhandler blant annet å bidra til bedre levekår og økonomisk trygghet for vanskeligstilte. Dette er kjerneoppgaver i NAV. Fra 1.januar 2017 kom den nye lovendring i Sosialtjenesteloven § 20 bokstav a) som sier det skal stilles vilkår om aktivitet ved tildeling av økonomisk stønad til personer under 30 år.

Oppgaven har problemstillingen «Hvordan kan sosialarbeideren på best mulig måte møte unge sosialhjelpsmottakere når sosialtjenesteloven setter vilkår om aktivitetsplikt ved tildeling av økonomisk stønad til livsopphold?» Loven beskriver i liten grad hva aktiviteten skal gå ut på annet enn at den skal ha til hensikt å styrke stønadsmottakerens muligheter for overgang til arbeid og økonomisk selvhjulpenhet. Arbeidslinja i sosialpolitikken blir i denne sammenheng en innsats for at folk skal foretrekke lønnet arbeid fremfor sosial stønad. Oppgaven setter søkelys på hvilke utfordringer sosialarbeideren står overfor i arbeidet med tildeling av sosial stønad til livsopphold for unge sosialhjelpsmottakere. Utfordringer i sosialt arbeid kan være spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll. Sosialarbeideren har en todelt rolle som den personen som både skal hjelpe klienten samtidig som hun skal stille krav og kontrollere. Sosialarbeideren er også den som gjennomfører sanksjonering ved brudd på aktivitetsplikten. Oppgaven omhandler også hvordan makten utspiller seg i NAV, og hvordan makt kan påvirke samhandlingen mellom sosialarbeider og stønadsmottaker. Konklusjonen peker blant annet på betydningen av relasjonen mellom sosialarbeideren og unge sosialhjelpsmottakere. Et annet moment er viktigheten av å redusere maktulikhetene mellom sosialarbeider og klient.

Summary

This Bachelor's thesis is about the activity obligation as a term in the Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen (socialtjenesteloven) § 20a). It is a theoretical written assignment where systematic literature search is used to solve a thesis statement.

Socialtjenesteloven and the allocation of social assistance payment is managed by the Norwegian Labour and Welfare Administration (NAV). The preamble in socialtjenesteloven is to contribute to better living conditions and financial security for the disadvantaged. From

January 2017 a new paragraph in sosialtjenesteloven, § 20a) sets conditions for activity obligations for young people under the age of 30. My thesis statement is: “How can the social worker meet young social assistance recipients the best possible way when the sosialtjenesteloven sets conditions for activity obligations when allocating social benefits for subsistence.” The sosialtjenesteloven describes rather poorly what the activity should be, other than that is intended to strengthen the benefit recipient’s opportunity for work and to be financially independent. The Norwegian workfare policy is a contribution to make people prefer work rather than social benefits. This assignment illustrates the challenges the social worker has to face in the work of allocation of social benefits for young clients. The challenges of social work in a suspense-filled line of work between help and control, where the social worker is in a binate role as the person who both gives help and accomplish the sanctions if there is a violation on the activity obligation. The assignment also discusses how power unfolds in the Norwegian Labour and Welfare Administration, and how the power might affect the interaction the social worker and the young social assistance recipient. Key finding is among other things the importance of the relation between the social worker and the young client, and the importance of reducing the power balance.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Summary	1
1.0 Innledning	4
1.1 <i>Bakgrunn for valg av tema</i>	5
1.2 <i>Problemstilling</i>	5
1.3 <i>Relevans for sosialt arbeid</i>	5
1.4 <i>Avgrensninger og begrepsavklaringer</i>	6
2.0 Metode	7
2.1 <i>Litteraturstudie som metode</i>	7
2.2 <i>Søkeprosessen</i>	8
3.0 Teori	8
3.1 <i>NAV - reformen</i>	8
3.2 <i>Arbeidslinja og aktivisering</i>	9
3.3 <i>Sosialtjenesteloven</i>	10
3.4 <i>Spenningsfeltet i sosialt arbeid</i>	12
3.5 <i>Makt</i>	13
4.0 Drøfting	15
4.1 « <i>Jeg vil du skal se meg, der jeg er.....</i> ».....	15
4.2 « <i>Takk for at du forstår meg.....</i> ».....	18
4.3 « <i>Jeg vet du har makt til å bestemme....</i> ».....	19
5.0 Konklusjon og avslutningskommentar	23
<i>Bibliografi:</i>	25

1.0 Innledning

Jo lenger jeg lever, desto mer overbevist blir jeg om at en av de største æresbevisninger vi kan gi andre mennesker, er at vi ser dem som de er, at vi anerkjenner ikke bare at de eksisterer, men at de eksisterer på helt bestemte måter og i en helt bestemt virkelighet. Dette er opplagt vanskeligere enn du tror.

(Shiva Naipaul, gjengitt i Skau, 2013, s. 45)

I det øyeblikket et menneske har behov for kontakt med NAV påvirkes deres hverdag av møtet med både sosialarbeideren og det maktapparatet NAV representerer. Det er mange ulike årsaker til at befolkningen kommer i kontakt med NAV. Noen av tjenestene som ytes er lik for alle, som for eksempel barnetrygden. Andre av tjenestene er behovsprøvde, slik som økonomisk sosialhjelp, som denne oppgaven omhandler. I en politisk kontekst handler mye av kontakten med NAV om en aktiviseringsprosess av brukeren til å komme seg i arbeid og aktivitet. Det understrekes fra politisk hold at unge under 30 år både har vært og skal være et satsingsområde for NAV i forhold til arbeidsrettet bistand. Likevel har tendensen vært at flere unge blir mottakere av ulike ytelser fra NAV (St. Meld 33 (2015-2016), s. 10). Innføringen av aktivitetsplikt fra 1. januar i 2017 for unge sosialhjelpsmottakere under 30 år er sentralt i arbeidet mot å få unge sosialhjelpsmottakere fra sosialhjelp og over i arbeidsrettet aktivitet og økonomisk selvhjulpenhet. Arbeidslinja i sosialpolitikken handler i stor grad om arbeidsrettet aktivitet. Ikke bare i form av oppfølging av sykefravær og utnyttelse av restarbeidsevne, men også i form av arbeidet med å få klienter til å foretrekke lønnet arbeid fremfor økonomisk sosialhjelp.

Jeg har i denne oppgaven valgt å rette blikket mot temaet makt i NAV gjennom problemstillingen: «Hvordan kan sosialarbeideren på best mulig måte møte unge sosialhjelpsmottakere når sosialtjenesteloven setter vilkår om aktivitetsplikt ved tildeling av økonomisk stønad til livsopphold?» Etter dette innledningskapitlet hvor jeg presenterer bakgrunn for valg av tema, problemstillingen, relevans for sosialt arbeid og begrepsavklaringer, kommer Kapittel 2 som er metodekapittel. Her skal jeg vise hvordan jeg har orientert meg i litteraturen, og valgt ut relevant litteratur for oppgaven. Kapittel 3 er oppgavens teorikapittel. Her skal jeg dokumentere kunnskap om, og presentere relevante teorier som viser min forståelse for sosialt arbeid i oppgaven. Kapittel 4 er oppgavens analyse og diskusjonsdel. Her skal jeg følge opp problemstillingen og drøfte funn opp mot den valgte teorien. Konklusjon og avslutningskommentar vil utgjøre kapittel 5.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Begrepet arbeidslinja ble tatt i bruk i politisk sammenheng i Norge i starten av 1990-årene fordi det mot på slutten av 80-tallet var en tendens til økning i antall mottakere av velferdsstatens stønader (Stamsø, 2017, s. 212). Arbeidslinja innebærer i korte trekk en praksis der man ønsker flere i arbeid og færre på trygd eller stønad. Velkjente utsagn som «det er viktig å komme seg opp om morran», «det skal lønne seg å jobbe» og «lediggang er rota til alt ondt» viser hvor viktig det blir ansett å være i arbeid i dagens samfunn. Innføring av aktivitetsplikt som vilkår for unge sosialhjelpsmottakere kan oppfattes å bygge på noe av den samme tankegangen som arbeidslinja. Kravet om arbeid og aktivitet som vilkår blir betegnet som både gulrot og pisk (Marthinsen, 2008). I min praksisperiode ved et lite NAV kontor i Trøndelag fikk jeg stiftet nærmere bekjentskap med sosialtjenesteloven og aktivitetsplikten for unge sosialhjelpsmottakere. Jeg ble oppmerksom på hvor stor makt man som sosialarbeider har i forvaltningen av sosialhjelp. Dette vekket min interesse for hvordan makten utspiller seg i NAV, og hvordan man har makt til å benytte pisk med sanksjoner dersom vilkårene ikke blir fylt, eller benytte seg av å gi gulrot gjennom ros og tildeling når klienten oppfyller vilkårene. Skjefstad (2008) hevder økonomisk sosialhjelp og bruk av vilkår kan være gode løsninger for de med behov for omfattende hjelp og bistand, men det er avgjørende på hvilken måte det blir gjort. At klienten skal føle seg respektert trekkes fram som et viktig moment, og dermed også sosialarbeiderens bevissthet i hvordan arbeidslinjas praktisering kan føre til mangel på respekt ved disiplinering og kontroll av klientene.

1.2 Problemstilling

«Hvordan kan sosialarbeideren på best mulig måte møte unge sosialhjelpsmottakere når sosialtjenesteloven setter vilkår om aktivitetsplikt ved tildeling av økonomisk stønad til livsopphold?»

1.3 Relevans for sosialt arbeid

Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere bygger på sentrale verdier som blant annet menneskerettighetene, solidaritet og rettferdighet (Fellesorganisasjonen, 2015). Dette betyr at vi som sosialarbeidere skal arbeide for best mulig fordeling av samfunnets ressurser, og at vi i størst mulig grad skal bidra til

gode levekår for vanskeligstilte og marginaliserte grupper i samfunnet. Dette har nær sammenheng med kjerneoppgavene i NAV. Det følger av formålsparagrafen i sosialtjenesteloven at NAV skal arbeide for å bedre levekårene for vanskeligstilte (Sosialtjenesteloven, 2009, § 1). I og med at forvaltningen av sosialhjelp etter sosialtjenesteloven ligger til NAV sine kommunale oppgaver vil arbeidet med å finne gode løsninger for å oppfylle aktivitetskravet være relevant for å bidra til bedre levekår og selvhjelpenhet for unge sosialhjelpsmottakere. Gjentatte budskap og signalisering av at mennesker som ikke arbeider er mindre verdt og at ønske om lønnet arbeid er de riktige verdiene kan bidra til nedverdiggelse og ydmykelse. Dette er noe man som sosialarbeider må være bevisst på i møte med stønadsmottakere gjennom forvaltning av de kommunale oppgavene i NAV.

1.4 Avgrensninger og begrepsavklaringer

Med bakgrunn i min valgte problemstilling er det naturlig å presisere at konteksten for oppgaven er NAV. Det er NAV som forvalter sosialtjenesteloven i kommunene, og dermed de kommunalt ansatte i NAV som foretar vurderingene på hvor vidt en fyller vilkårene for å motta sosialhjelp. NAV blir beskrevet nærmere i kapittel 3.

Sosialarbeider

En sosialarbeider utfører oppgaver på vegne av samfunnet gjennom å forvalte og fordele samfunnets ressurser. De møter brukerne direkte og Lipsky omtaler dem som «bakkebyråkrater» eller frontlinjearbeidere» (Berg, 2016, s. 76). I denne oppgaven vil sosialarbeideren være den ansatte i NAV, og jeg bruker betegnelsene «sosialarbeider» «veileder» og «saksbehandler» om hverandre. Jeg bruker også betegnelsen «hun» i noen tilfeller etter å ha skrevet «sosialarbeideren» først.

Aktivitetsplikt som vilkår

Det følger av Sosialtjenestelovens § 20 bokstav a) at «Det skal stilles vilkår om aktivitet for tildeling av økonomisk stønad til personer under 30 år.» (Sosialtjenesteloven, 2009, § 20 bokstav a). Bruken av *skal* påpeker at det er et krav om aktivitet som vilkår for denne gruppen. Denne bestemmelsen utgjør et viktig skille fra Sosialtjenestelovens § 20, som sier at det *kan* settes vilkår for tildeling av økonomisk stønad (Sosialtjenesteloven, 2009, § 20). § 20 gjelder altså for mottakere over 30 år. Min forståelse av vilkår og aktivitetsplikt er at for å fylle vilkårene for rett til stønad til livsopphold, må mottakeren være i aktivitet som defineres

av sosialarbeideren gjennom vedtaket. Det vil være stor variasjon og en skjønnsvurdering av hva aktiviteten skal være. Aktivitetsplikten kan for eksempel være språkopplæring og arbeid for kommunen. I andre tilfeller kan det være å møte opp ett sted for å lære skriving av jobbsøknad og cv. Hva aktivitetsplikten skal gå ut på baseres på en individuell vurdering av den enkelte bruker sin situasjon, men hensikten med aktiviteten skal være at sosialhjelpsmottakeren skal bli økonomisk selvhjulpen og ikke lenger avhengig av sosial stønad. Det følger av Sosialtjenestelovens § 20 bokstav a, tredje ledd til at vilkåret må ha nær sammenheng med vedtaket, og det skal heller ikke være særdeles byrdefullt, eller begrense mottakeren i hans eller hennes handle- og valgfrihet på en byrdefull måte (Sosialtjenesteloven, 2009, § 20 bokstav a).

Unge sosialhjelpsmottakere

Det følger av Sosialtjenestelovens § 20 bokstav a) at det er personer under 30 år som omfattes av aktivitetsplikten (Sosialtjenesteloven, 2009, § 20 bokstav a). Med denne forståelsen innebærer det at de som mottar stønad til livsopphold etter sosialtjenestelovens § 18 og 19, og i tillegg er under 30 år, er de som omfattes av aktivitetsplikten. I NAV defineres tjenestemottakere mellom 18 og 29 år som unge (NAV.no). I denne oppgaven brukes «unge sosialhjelpsmottakere» «klient» «bruker» og «stønadsmottaker» om hverandre med samme betydning. Jeg bruker også betegnelsen han, selv om klienten like gjerne kunne vært en hun.

2.0 Metode

Metode er den systematiske fremgangsmåten vi benytter oss av i undersøkelse av et fenomen. Metodevalget avgjør hvordan vi går frem og skaffer oss informasjon i undersøkelsen. Metodevalg vil være ulikt ut fra hvilke fenomener en ønsker å undersøke, og vi skiller mellom kvalitative og kvantitative metoderetninger. (Dalland, 2018, s. 53). Retningslinjene for emnet BSA2900 viser til Bacheloroppgaven som en selvvalgt teoretisk oppgave, der studenten gjennom systematisk litteratursøk og kildekritikk skal besvare en problemstilling.

2.1 Litteraturstudie som metode

I en litteraturstudie er det litteraturen som allerede eksisterer som innhentes, systematiseres og vurderes gjennom søk i ulike databaser (Støren, 2010). En utfordring med denne metoden er at datagrunnlaget har vært bearbeidet og tolket av andre. Informasjonen kan miste noe av sin

relevans dersom den brukes i en annen kontekst enn den opprinnelige. Dette har jeg forsøkt å være bevisst på i bruken av litteraturen. Det skapes ingen ny kunnskap gjennom en litteraturstudie, men nye erkjennelser kan bli synliggjort i sammenfatning av kunnskap fra flere artikler (Støren, 2010).

2.2 Søkeprosessen

Jeg har foretatt mine litteratursøk i søkebasen som Oria, Idunn og Google Scholar. Jeg har også benyttet meg av nettsidene til blant annet Lovdata og Regjeringen. Etter å ha bestemt meg for tema for oppgaven valgte jeg å gå tilbake i pensumlistene fra tidligere emner i studiet. På denne måten fant jeg teoretiske perspektiv som kunne legges til grunn for oppgaven, og dette bidro til å gi meg tips om aktuelle søkeord. Jeg benyttet søkeord som «makt» «sosialhjelp» «arbeidslinja» «NAV» «aktivitetsplikt» og «ung*» alene og i kombinasjon med hverandre. På flere av søkene valgte jeg å bruke ordene OG/ELLER, der jeg foretok søk med blant annet «aktivitetsplikt» eller «ung*» OG «sosialhjelp». Dette var en av måtene jeg begrenset antall treff på. Innføringen av aktivitetsplikten skjedde i 2017, og jeg valgte derfor en begrensningsdato på årstall. Dette er også hensiktsmessig i forhold til å finne forskning av nyere dato. Jeg utførte også noen søk der jeg ikke hadde begrensningsdato på årstall. I tillegg hadde jeg kriteriet om fagfelle-vurderte publikasjoner for å sikre gyldighet og holdbarhet av litteraturen (Dalland, 2018, s 159). For å systematisere og huske hvordan jeg kom fram til litteraturen lagde jeg en søkelogg hvor jeg noterte disse utvidelsene eller begrensningene i søkene i tillegg til antall treff. Når jeg fant artikler som virket relevante for min problemstilling leste jeg sammendragene før de eventuelt ble valgt ut. Jeg benyttet meg også av litteraturlistene til artikler jeg hadde treff på for å lete etter relevant litteratur. Dette betegnes ofte som en snøballeffekt. Jeg brukte også litteraturlister i andre vitenskapelige artikler for å understøtte min vurdering av litteraturen jeg hadde valgt, dersom mine utvalgte artikler gikk igjen i flere litteraturlister har jeg vurdert de til å ha god validitet.

3.0 Teori

3.1 NAV - reformen

NAV-reformens begynnelse startet i 2001 med sosialkomiteens forslag ovenfor stortinget om å utrede en sammenslåing av sosialtjeneste, Aetat og trygdeetaten (Regjeringen, 2017).

Bakgrunnen var at brukere med behov for omfattende oppfølging og tjenester hadde en følelse

av å være kasteball mellom ulike etater. Den nye ordningen skulle gi brukeren «en felles dør» inn til hjelpeapparatet som dermed skulle bli samordnet og bedre for brukeren (Andreassen, 2017, s.187). Regjeringen Bondevik II fremhevet i dette arbeidet utfordringen med at mange opplevde stor avstand til arbeidslivet. De kom derfor i Stortingsmelding nr. 14 opp med disse tre hovedmålene for omorganisering av de tre etatene og innføringen av NAV:

1. Flere i arbeid og aktivitet – færre på stønad og sosialhjelp.
2. En brukerrettet velferdsforvaltning.
3. En effektiv velferdsforvaltning.

(Meld. St. 14 (2002-2003), s. 4). Stortinget mente innholdet i regjeringens stortingsmelding ikke ville løse kasteballproblematikken, og Rattsø-utvalget ble etablert med mandat om å utrede ulike organisasjonsmodeller. Utvalget svarte i sin innstilling med en anbefaling om en statlig etat med ansvar for tiltak og ytelser som fremmer arbeidslinjen, og fortsatt kommunalt ansvar for den økonomiske sosialhjelpen gjennom velferdsstatens sikkerhetsnett (NOU 2004:13, s. 284-286). Som et resultat av dette la regjeringen Bondevik II gjennom Stortingsproposisjon nr. 46 fram forslag om en etablering av felles statlige og kommunale NAV – kontor i alle landets kommuner. Reformens hovedmål var fortsatt de samme som i Stortingsmelding nr. 14. Regjeringens vurderinger av fordeling mellom statlige og kommunale oppgaver tilsa at økonomisk sosialhjelp som en kommunal oppgave ville bidra til å sikre stønadsmottakere en helhetlig og samordnet oppfølging (St.prop. 46 (2004-2005), s. 67). Etableringen av de første NAV- kontorene ble igangsatt 1. juli 2006 og pågikk over flere år fram til 2013. De kommunale oppgavene i NAV reguleres i sosialtjenesteloven og omfatter de fem tjenestene opplysning, råd og veiledning, økonomisk stønad, midlertidig botilbud, individuell plan og kvalifiseringsprogram (Sosialtjenesteloven, 2009). Jeg har i min oppgave valgt å fokusere på bruk av vilkår ved tildeling av økonomisk stønad til livsopphold til personer under 30 år. Jeg vil derfor ikke gå videre inn på de andre kommunale og statlige ansvarsområdene og oppgavene i NAV.

3.2 Arbeidslinja og aktivisering

Arbeidskraft blir ofte betegnet som en viktig ressurs. Det vektlegges i stor grad at vårt velferdssamfunn er avhengig av en høy arbeidsdeltakelse og lav ledighet. (NOU 2000: 21, s. 10). Hvorfor folk arbeider kan være både ytre og indre motivert. For noen betyr lønn mest, mens for andre er det indre motiver som ligger til grunn for arbeidsmotivasjonen. Øverbye og Stjernø (2015) peker på tre ulike indre motiver for arbeidsmotivasjon. Dette er status, plikt og

glede. Vi kan tenke oss at det som vil gi oss økt sosial status og gjør oss glade medvirker til et ønske om økt deltakelse. Både indre og ytre motivasjon for arbeid varierer både gjennom ulike personligheter, sosioøkonomiske forhold, livsfaser og hva som er alternativene til lønnet arbeid. Arbeidslinja bygger på en tanke om utforming av velferdsgodene på en måte som ikke risikerer å svekke arbeidsmotivasjonen. Myndighetene ønsker gjennom ulike virkemidler som «gulrøtter» eller sanksjoner i stønadene å påvirke slik at den enkelte selv foretrekker arbeid fremfor stønad (Stjernø&Øverbye, 2015, s.18). Skjefstad (2008, s. 100) trekker fram hvordan arbeidslinja kan være en måte å utøve sosial kontroll på. Både gjennom forventning av at alle skal arbeide, og ydmykelse av de som ikke er i arbeid

3.3 Sosialtjenesteloven

Økonomisk sosial stønad tilhører det kommunale ansvaret, og det er NAV-kontoret som skal ivareta kommunens oppgaver etter sosialtjenesteloven. Økonomisk sosial stønad er deler av det økonomiske sikkerhetsnettet i velferdssamfunnet, og er et viktig virkemiddel i fattigdomsbekjempelse (Kjønstad, Syse & Kjelland, 2017, s. 399). Formålsparagrafen som er sosialtjenestelovens § 1 sier i første ledd følgende:

«Formålet med loven er å bedre levekårene for vanskeligstilte, bidra til sosial og økonomisk trygghet, herunder at den enkelte får mulighet til å bo og leve selvstendig, og fremme overgang til arbeid, sosial inkludering og aktiv deltakelse i samfunnet.»

(Sosialtjenesteloven, 2009).

Rundskrivet til loven R35-00 bidrar til å klargjøre kommunens ansvar og oppgaver etter loven. Rundskrivet beskriver hvordan loven skal tolkes, og trekker fram ulike verdier som loven skal fremme. Innholdet i ulike begrep som *tilfredsstillende levekår, sosial og økonomisk trygghet, bli selvforsørget gjennom arbeid og sosial deltakelse* blir klargjort i rundskrivet (NAV – Arbeids og velferdsetaten, 2012). Sosialtjenestelovens kapittel 3 beskriver de generelle oppgavene kommunene skal ivareta, slik som å aktivt være oppmerksomme innbyggernes levekår og trekk i utviklingen som kan bidra til sosiale problemer. Lovens kapittel 4 omhandler de individuelle tjenestene som blant annet stønad til livsopphold i § 18, som min oppgave omhandler.

Det er to ulike tildelingsbestemmelser i sosialtjenesteloven, der man i § 18 har en rett til stønad dersom man fyller vilkårene, mens § 19 regulerer en bestemmelse uten det samme

rettighetsbegrepet. Etter § 19 er det slik at kommunen *kan* yte stønad selv om vilkårene i § 18 ikke er oppfylt (Kjønstad, Syse & Kjelland, 2017, s. 412). Sosialtjenestelovens (2009) § 18 første og andre ledd sier om stønad til livsopphold følgende:

«De som ikke kan sørge for sitt livsopphold gjennom arbeid eller ved å gjøre gjeldende økonomiske rettigheter, har krav på økonomisk stønad.

Stønadens bør ta sikte på å gjøre vedkommende selvhjulpen.»

Det fremgår direkte av lovteksten at sosial stønad er en subsidiær ytelse der søkeren først skal ha forsøkt å forsørge seg selv gjennom arbeid eller andre økonomiske rettigheter (Kjønstad, Syse & Kjelland, 2017, s. 414). Dersom søkeren har mulighet til å dekke sitt livsopphold gjennom andre ytelser som trygd skal dette forsøkes først som en primærytelse. Det at lovbestemmelsen beskriver at andre muligheter skal være utprøvd før stønad ytes, viser en tydeliggjøring av arbeidslinja også i sosialtjenesteloven. Sosial stønad er dermed en subsidiær ytelse, der alle andre muligheter til forsørgelse skal være forsøkt først. Dette gjelder både arbeidsrettet aktivitet, men også andre eventuelle rettigheter skal være forsøkt før en søker sosial stønad.

Rundskrivet er tydelig på at stønad til livsopphold skal gis etter en individuell behovsprøving. NAV kontoret er pliktig til å foreta en helhetlig vurdering av søkerens situasjon både i forhold til inntekter og utgifter (NAV arbeids- og velferdsetaten, 2012).

Sosialtjenestelovens § 20 bokstav a) som ble tilføyd desember 2016, og trådte i kraft 1. januar 2017 stadfester at for søkere under 30 år *skal* det stilles vilkår (sosialtjenesteloven, 2009).

Sosialtjenesteloven (2009) viser i tredje ledd til at det oppstilles tre likestilte krav om at vilkåret må ha nær sammenheng med vedtaket, ikke kan være uforholdsmessig byrdefullt for stønadsmottakeren og at vilkåret ikke kan være i strid med sosialtjenesteloven eller andre lover. Både sosialtjenesteloven og rundskriv R35-00 er tydelige på at det skal stilles vilkår for unge sosialhjelpsmottakere under 30 år. Rundskriv R35-00 beskriver hvordan sosialtjenestelovens § 20 bokstav a skal forstås, og viser i 4.20a.1 til at vilkår er at det settes en plikt om aktivitet, knyttes et pålegg eller settes en begrensning til tildelingen av sosial stønad til mottakere under 30 år. Videre vises det til aktivitet som en aktivitet eller handling som fører til at den enkelte kan bli økonomisk selvhjulpen og ikke lenger avhengig av sosial stønad (NAV- Arbeids- og velferdsetaten, 2012, s. 60). Formuleringen i hvilke konsekvenser det skal få dersom vilkår ikke oppfylles, eller dersom vilkår brytes er ikke like tydelige.

Sosialtjenestelovens § 20 a fjerde ledd sier at det ved brudd på vilkår kan fattes vedtak om at stønaden reduseres, forutsatt at vedtaket beskriver eventuelle reduksjoner ved brudd på vilkår

(Sosialtjenesteloven, 2009). Dette viser at det i stor grad er opp til den enkelte sosialarbeider å vurdere hvilke sanksjoner som eventuelt skal iverksettes ved brudd på vilkår, noe som krever skjønsmessige vurderinger.

3.4 Spenningsfeltet i sosialt arbeid

Sosialarbeidere som er ansatt blant annet i NAV vil gjennom sitt arbeid være satt både til å utøve profesjonell hjelp og være medmenneske samtidig som de skal forvalte samfunnets ressurser og utøve kontroll (Levin, 2004, s. 11). Dette kan betraktes som et spenningsfelt, noe som ofte defineres som motpoler der det ikke handler om «enten-eller» men «både-og» (Levin, 2016, s. 36). Vi kan altså ikke forstå sosialt arbeid som et spenningsfelt mellom å utøve enten hjelp eller kontroll av den enkelte, men en dynamisk prosess som vil innebære begge disse elementene i større eller mindre grad i perioden arbeidet pågår. Det er særlig dimensjonene mellom individ og samfunn, mellom teori og praksis og mellom hjelp og kontroll jeg i denne oppgaven vil legge vekt på.

Shulman (2006, s. 524) hevder at sosialarbeideren alltid har to klienter - klienten og systemet. Dette betyr at man som sosialarbeider må forstå den enkelt klient i samhandling med systemet han eller hun omgis av, ofte også uttrykt som «personen i situasjonen» (Levin, 2004, s. 67). I møtet mellom sosialarbeideren på NAV kontoret og klienten vil det utgjøre en klar forskjell om hun definerer årsaken til hjelpebehovet som klienten, eller om hun definerer hans problem som symptom på utfordringer i systemet omkring han (Levin, 2016, s. 37). Er problemet klientens prioriteringer og handlemåter alene, eller kan det være forhold i systemet omkring den enkelte som skaper problemer? En forståelse av kompleksiteten omkring klientene vil være viktige forståelsesrammer for godt sosialt arbeid. Juridiske, politiske og organisatoriske rammer vil også kunne være en del av spenningsfeltet mellom hva sosialarbeideren mener bør gjøres og hva hun har mandat til.

To andre dimensjoner som ofte betegnes som spenningsfelt i sosialt arbeid er forholdet mellom teori og praksis (Levin, 2016, s. 39). Teorien betraktes ofte som et viktig fundament for yrkesutøvelsen (Damsgaard, 2017, s. 136). Både teori og praksis er til stede i utøvelsen av sosialt arbeid, men ofte kan det være vanskelig å skille de to fra hverandre. De to dimensjonene betraktes for å være avhengige av hverandre gjennom at sosialarbeideren utøver sitt praktiske arbeid med et teoretisk utgangspunkt (Levin, 2016, s.39). Skau (2017) betegner

den samlede profesjonelle kompetansen gjennom modellen kompetansetrekanten. Denne består av teoretisk kunnskap, personlig kompetanse og yrkesspesifikke ferdigheter som sammen utgjør vår yrkesutøvelse i sosialt arbeid. En videreutvikling av denne modellen er å se den som en spiral der utviklingen av kompetanse er i stadig utvikling gjennom teoretisk kunnskap som påvirker yrkesutøvelsen som igjen påvirker den personlige kompetansen. Dette fører muligheter for utvikling av ny teoretisk kunnskap (Skau, 2017, s. 70). Denne modellen kan bidra til å sette søkelyset på hvor avhengige teori og praksis er av hverandre. Det er ikke tilstrekkelig å ha teoretisk kunnskap om konfliktløsning eller endringsarbeid dersom man ikke klarer å omsette den teoretiske kunnskapen til yrkesspesifikk kunnskap og med dette videreutvikle seg som sosialarbeider.

Hjelp og kontroll må også sees i sammenheng med hverandre. Sosialarbeideren har som arbeidsoppgave å yte hjelp gjennom å bidra til å bedre levekår og bidra til sosial og økonomisk trygghet (Fellesorganisasjonen, 2015; Sosialtjenesteloven, 2009). På samme tid skal sosialarbeideren innhente dokumentasjon og sørge for at vilkår som stilles blir fulgt opp, og i denne prosessen pågår et kontrollaspekt (Levin, 2016, s. 40). Hensikten med kontrollfunksjonen av stønadsmottakere er at den enkelte skal oppfylle vilkårene før hjelpen ytes, eller å kunne sanksjonere dersom vilkår brytes. Skau (2013, s. 35) hevder sosialarbeidere mange ganger kan komme i «klemme» mellom egen arbeidsgiver der det forventes lojalitet, og de man skal hjelpe som er klientene. Dette kan føre til indre konflikter hos sosialarbeiderne både i form av etiske dilemma som må løses, frustrasjon og avmaktsfølelse.

Det å bli en klient av et hjelpeapparat fører til at man går inn i en rolle som forblir en del av identiteten til klienten. Dette møtet blir en prosess av ulike konflikter mellom hjelp og kontroll, tvang og frihet, makt og avmakt (Skau, 2013, s 46). Ofte kan denne prosessen være vanskelig både for klienten og sosialarbeideren. I enkelte tilfeller kan ubehaget i spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll føre til at sosialarbeideren forsøker å late som maktaspektet i relasjonen mellom dem ikke eksisterer. Makt er til stede i alle relasjoner, og en underkjennelse av makten gjør ikke at den slutter å eksistere, men at makten derimot er tilslørt og vanskeligere å oppdage. Dette gjør den også vanskeligere å håndtere.

3.5 Makt

Jeg har valgt Pierre Bourdieu sin maktteori som utgangspunkt og forståelsesramme for oppgaven. Han benytter ulike begrep om kapital synonymt med makt. Bourdieu presenterer ingen tydelig definisjon på makt, men det sammenfattes av Bugge (2002) slik:

«Kapital er knappe sosiale ressurser som er tillagt en bestemt verdi av et sosialt fellesskap og som i kraft av sin knapphet er i stand til å skape, forsterke eller opprettholde ulikheter mellom sosiale aktører» (Bugge, 2002, s. 226).

Bourdieu hevder kapitalbegrepene avhenger av de tre momentene knapphet, anerkjennelse og en forskjells skapende evne (Bugge, 2002, s. 226). Makten eller kapitalen må derfor både anerkjennes av samfunnet den eksisterer i, samtidig som det må være en knapphet på den som ressurs. I tillegg må det å inneha eller ikke inneha kapitalen utgjøre en forskjell i samfunnet. Vi kan altså forstå makt i lys av Bourdieus teori som en mulighet sosialarbeideren har til å skape, forsterke eller opprettholde sosial ulikhet. Dette kan skje fordi sosialarbeideren innehar en sosial kapital som er tillagt en verdi av fellesskapet, altså samfunnet vårt. Bourdieus teorier presenterer hvordan sosial ulikhet kan reproduseres.

Habitusbegrepet er ikke Bourdieus eget, men kan spores tilbake til Thomas Aquinas og en oversettelse av Aristoteles sitt hexis-begrep (Wilken, 2020, s. 35). Habitusbegrepet blir gjerne fortolket som et kulturbegrep hvor det er dynamiske relasjoner mellom individet og det sosiale. Det handler i stor grad om hvordan kulturen gjennom sosialisering internaliseres i oss, og fører til våre forståelser og handlinger (Wilken, 2020, s. 36). Dette kan hos sosialarbeideren komme til uttrykk som en taus kunnskap eller væremåte som ligger utenfor vår bevissthet, men likevel er forankret i vår kroppsholdning.

Begrepet sosial kapital refererer til den anerkjennelsen man får gjennom de sosiale nettverkene man er en del av. Nettverk og forbindelser utvikles og opprettholdes gjennom ulike sosiale strategier man er en del av (Wilken, 2020, s. 56). Her blir det viktig å være oppmerksom på en eventuell ubalanse mellom sosialarbeiderens og sosialhjelpsmottakeres sosiale kapital. Sosialarbeideren kan ofte ha større nettverk og flere forbindelser enn unge sosialhjelpsmottakere.

Kulturell kapital handler om en kulturell kompetanse som kan omsettes til en ressurs i sosiale sammenhenger. Bourdieu viser til kulturell kapital i familie- og utdanningsammenheng. Den

er mulig å få ta del i bare dersom man kan avkode betydningen av den (Wilken, 2020, s. 56). Det er altså bare gjennom å ha mulighet til å avkode betydningen av for eksempel litteratur, kunnskap eller kunst man kan øke sin kulturelle kapital.

Ifølge Bugge (2002) er økonomisk kapital den kapitalformen Bourdieu skriver minst om. Dette kan ha en sammenheng med at begrepet er ganske selvforklarende. I de sammenhenger Bourdieu nevner den økonomiske kapitalen handler det om forholdet mellom denne kapitalformen og de andre kapitalformene (Bugge, 2002, s. 243). Den økonomiske kapitalen kan i større grad omsettes til annen type kapital, i tillegg til å kunne overføres mellom personer.

Et annet begrep i Bourdieus teori er symbolsk vold (Wilken, 2020, s 68). Dette er ikke en form for fysisk vold, men makten enkelte har til å få sin virkelighetsoppfattelse til å fremstå som objektiv og sann. Bourdieu beskriver den symbolske volden som en usynlig makt som ofte undervurderes både av den som utøver makten, og den som utsettes for maktutøvelsen (Wilken, 2020, s. 68). Symbolsk vold erkjennes altså ikke som makt. Dette kan i sosialt arbeid være en form for den tilslørte makten som ikke anerkjennes, men som likevel er til stede.

4.0 Drøfting

I dette kapitlet skal jeg drøfte funn fra litteraturen opp mot problemstillingen min «Hvordan kan sosialarbeideren på best mulig måte møte unge sosialhjelpsmottakere når sosialtjenesteloven setter vilkår om aktivitetsplikt ved tildeling av økonomisk stønad til livsopphold?». I drøfting av litteraturen vil jeg peke på både positive sider og utfordringer ved aktivitetsplikten, og håper på denne måten å kunne finne svar på problemstillingen. I de tilfellene jeg har benyttet eksempler, er dette tenkte eksempler som ikke stammer fra virkeligheten.

4.1 «Jeg vil du skal se meg, der jeg er.....»

Som nevnt i sitatet innledningsvis er det åpenbart vanskeligere enn hva man skulle tro å være i stand til å se hver enkelt klient man møter i den bestemte virkeligheten han eller hun befinner seg i. I utdanningen i sosialt arbeid legges det vekt på det å forstå hvert enkelt menneske man møter ut fra den konteksten han eller hun er en del av. Dette betegnes som «personen i situasjonen» (Berg, Ellingsen, Levin & Kleppe, 2016, s. 19).

Mange av ungdommene som søker sosialhjelp sliter i utgangspunktet med lav selvfølelse. De kan ofte være preget av mestringstap gjennom både oppveksten og livet som unge voksne (Kane et al., 2017). Hvordan sosialarbeideren møter de unge sosialhjelpsmottakerne vil derfor være av stor betydning. Skjefstad (2007) oppsummerer de fem T-er *Tid, Tillit, Trygghet, Tilgjengelighet og Tro på folk* som virksomme elementer i tiltaksarbeid. Det er stor grunn til å tenke at disse begrepene har noe av den samme verdien i arbeid med unge brukere i sosialtjenesten. Sosialarbeideren må ha både tid til den enkelte bruker, men like viktig er det at hun bidrar til å skape en trygghet i relasjonen mellom seg og den unge brukeren. Gjeitnes (2008, s. 107) viser til relasjonene mellom klient og sosialarbeider som arbeidsredskapet i sosialt arbeid. Resultatet av arbeidet mellom saksbehandler og klient vil ofte være avhengig av hvilken relasjon de to har klart å oppnå. Shulman legger i sin modell interaksjonsmodellen vekt på at sosialt arbeid foregår i, med og gjennom relasjoner (Shulman, 2016). Relasjonsarbeidet er altså ikke bare selve stemningen mellom saksbehandler og klient, men også arbeid med relasjonen mellom den unge klienten og arbeidsmarkedet, og mulighetene for å styrke denne.

Betydningen av tilgjengelighet er interessant i dagens NAV system der kontakten skal gå via digitale tjenester eller kontaktsenter. Hva betyr det egentlig for brukeren at han ikke har mulighet til å ta direkte kontakt med saksbehandleren, men må ringe kontaktsenter for så å vente på å bli oppringt av saksbehandler? I slike sammenhenger kan en tenke seg at det skaper en større arbeidsro for sosialarbeideren som får arbeide uten å bli avbrutt av brukerkontakt. For brukeren derimot kan en tenke seg at det oppleves som om saksbehandleren er utilgjengelig når han føler det er behov for kontakt. Ofte kan det være vanskelig å samle motvilje til å ta kontakt, og det er ingen grunn til å tro at dette blir enklere jo flere man må forklare situasjonen for. Ett eksempel på dette kan være en ungdom som på grunn av problemer med for eksempel rus eller spilleavhengighet har behov for økonomisk sosialhjelp i en periode. I mange tilfeller vil denne første kontakten være vanskelig for ungdommen som kanskje sliter med lav selvfølelse, og det å ikke få direkte kontakt med sosialarbeideren kan føles som et første hinder. Dette kan skape stress for mange ungdommer, som igjen kan reagere med nervøsitet og ikke klare å ta telefonen når saksbehandler ringer tilbake. I slike tilfeller kan en stille spørsmålsteget ved om NAV-reformen fungerer etter intensjonen med «en felles dør for brukeren». Tilgjengelighet og tillit er viktige i arbeidet med ungdommer. Dersom man betrakter de fem T-ene i lys av spenningsfeltet i sosialt arbeid med hjelp og kontroll (Skau, 2013, s. 46), kan det også tenkes at sosialarbeideren ofte kan komme i klemme for hvordan

hun skal oppnå tillit hos brukeren samtidig som hun skal utøve kravet om aktivitetsplikt. En annen motsetning kan være det å uttrykke tro på hva ungdommen klarer, kan oppfattes av brukeren som å ha makt til å definere hva som er det riktige for den enkelte.

Kane og Köhler-Olsen (2015) viser til at det er ikke mangel på aktivitetsplikt som holder unge sosialhjelpsmottakere utenfor arbeidsmarkedet. Det er i stor grad mangelen på arbeidsrettede aktiviteter og ressurser til individuell oppfølging av den enkelte som er utfordringen. Ut fra dette kan en tenke seg at tid til den individuelle tilpasningen som både sosialtjenesteloven og rundskriv R35-00 viser til kan være en utfordring. Opplevelser fra ungdommer som oppfyller vilkåret om aktivitetsplikt gjennom deltakelse i aktivitetssenter viser at de er positive til det å ha et sted å gå til. Ungdommene uttrykker likevel at det ofte kan føles som kravet om aktivitet har en oppdragende holdning, og ikke har en nær sammenheng med formålet om å komme i arbeid (Gjersøe et al, 2020). Det kan stilles spørsmål ved hensikten med aktivitetstilbudet dersom ungdommene ikke opplever at deltakelsen bidrar til å styrke deres muligheter til å komme i arbeid. I hvilken grad vil da tilbudet ved aktivitetssenteret bidra til å oppfylle sosialtjenestelovens formålsparagraf og hensikten med aktivitetsplikten, som er å få de unge ut av en vanskelig livssituasjon og over i selvforsørgelse? Både sosialtjenestelovens § 20 bokstav a) (2009) som sier det *skal* stilles krav om aktivitet, og rundskriv R35-00 som i punkt 4.20a.1 viser til at aktiviteten skal motivere og påvirke ungdommen til å komme ut av en vanskelig livssituasjon og over i selvforsørgelse viser til et handlingsrom der kravet om aktivitet gjerne kan utformes i samarbeid med brukeren (NAV- Arbeids- og velferdsetaten, 2012). Kane et al (2017) viser til at ungdommer med like utfordringer eller lik problematikk i livet, ikke nødvendigvis kan forventes å ha nytte av samme type tiltak. Dette er med på å underbygge en tanke om at tid til individuelle løsninger med tett oppfølging av ungdommene vil være en bedre løsning enn et universelt aktivitetstilbud med krav om å være til stede for å unngå trekk i den økonomiske stønaden.

I utformingen av hvordan vilkåret om aktivitetsplikt skal oppfylles vil spenningsfeltet sosialarbeideren står i kunne bli en utfordring. Tid til å finne gode løsninger og følge opp den enkelte vil kunne sette sosialarbeideren i konflikt mellom effektivitetskrav fra arbeidsgiver og nok tid individuelle løsninger som vil kunne bidra til å oppfylle sosialtjenestelovens formålsparagraf på sikt. Berg (2016, s.77) viser i lignende sammenheng til Lipskys «bakkebyråkrater» eller «frontlinjearbeidere» som står i et spenningsfelt mellom lojalitet til egen organisasjon og lojalitet til brukerne. Hvor vidt det skapes gode individuelle løsninger

for unge sosialhjelpsmottakere kan også inneha dimensjoner fra spenningsfeltet mellom teori og praksis. Dersom sosialarbeideren ikke evner å omsette relasjons- og tilnæringsmetoder til den praktiske situasjonen, men isteden ender opp med alle i et felles aktivitetstilbud kan det tenkes at dette ikke vil gi det beste resultatet på sikt.

4.2 «Takk for at du forstår meg.....»

«Den vet best hvor skoen trykker, som har den på» er et ordtak som bygger på en beretning hos den greske historieskriveren Plutark (Snl. 2020). Hans fortelling gikk ut på en romer som hadde skilt seg fra sin kone. Venner bebreidet han for dette. Han tok derfor av seg den nysydd og perfekte skoen sin og spurte hvorfor vennene ikke kunne si hvor skoen trykket på foten hans. Med denne beretningen kan vi også trekke paralleller til sosialt arbeid. Det er i stor grad brukeren selv som vet hvor skoen trykker, og det blir sosialarbeiderens oppgave å forstå hva klienten trenger hjelp og støtte til. I sosialt arbeid legges dette vekt på gjennom å forstå at klienten og hans problemer har en sammenheng med konteksten han er en del av, eller å «se personen i situasjonen» (Levin, 2004, s. 67). Sosialarbeideren som mottar en søknad om økonomisk sosialhjelp, må altså tilstrebe seg å danne en forståelse av klientens helhetlige situasjon og årsaken til hjelpebehovet. Yrkesetisk grunnlagsdokument fordrer at yrkesutøveren skal ha et helhetssyn på mennesket og gjennom sitt arbeid bidra til å gi brukeren et helhetlig hjelpetilbud (Fellesorganisasjonen, 2015).

Sosialarbeiderens tilnæringsmåte er ifølge en undersøkelse utført av Terum, Torsvik og Øverbye (2017) av stor betydning når det kommer til sanksjoner ved brudd på aktivitetsplikten. De skiller mellom diagnostisk-terapeutisk tilnærming som i stor grad legger vekt på *hvorfor* et aktivitetskrav ikke blir innfridd, og legal-byråkratisk som i større grad vektlegger den juridiske siden med å definere rettigheter, faktum og rettsriktige beslutninger. Data fra deres undersøkelse viser at sosialarbeidere i NAV i stor grad uttrykker en diagnostisk-terapeutisk tilnærming der det blir viktig å utrede hvorfor vilkårene brytes enn hvilke konsekvenser det skal få for brukeren. Dette kan bidra til å understøtte at teorien om sosialarbeiderens vektlegging av helhetsperspektivet i sosialt arbeid bidrar til en bedre forståelse av «personen i situasjonen» og konteksten han befinner seg i (Levin, 2004, s.67). Sosialarbeideren er altså mest opptatt av å forstå hvilke faktorer hos og omkring brukeren som kan bidra til at den enkelte ikke klarer å oppfylle vilkår om aktivitetsplikt. Det kan også synes som at sosialarbeideren i spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll har en større lojalitet hos

brukeren enn egen organisasjon som sanksjonsmyndighet. Undersøkelsen til Terum, Torsvik og Øverbye (2017) omhandler aktivitetskrav og sanksjonering for deltakere i Kvalifiseringsprogrammet (KVP), men det er grunn til å tro at man kan trekke paralleller til unge sosialhjelpsmottakere, som i likhet med deltakere i KVP ofte opplever stor avstand til arbeidsmarkedet.

Det følger av sosialtjenestelovens § 20 bokstav a) første ledd at det skal stilles vilkår om aktivitet for personer under 30 år ved tildeling av økonomisk stønad. Siste punktum tilsier at aktivitetskravet kan fravikes dersom det er tungtveiende grunner som taler mot aktivitetsplikt (Sosialtjenesteloven, 2009). Dette viser altså at loven er tydelig på kravet sosialarbeideren skal stille ved tildeling av stønad til livsopphold. § 20 bokstav a) fjerde ledd viser til at det ved brudd på vilkår kan fattes vedtak om å redusere stønaden (Sosialtjenesteloven, 2009). Selv om loven krever at saksbehandleren setter vilkår om aktivitet, vil det altså være en individuell vurdering når det kommer til om det finnes noen tungtveiende grunner til å ikke stille krav til aktivitet. På samme måte er det saksbehandlerens faglige og etiske skjønn som vil ligge til grunn for hvor vidt stønaden skal reduseres ved brudd på en eventuell aktivitetsplikt. Her kan vi tenke oss at det ligger et stort handlingsrom i sosialtjenesteloven, noe som gir sosialarbeideren mulighet til individuelle vurderinger og gode løsninger.

4.3 «Jeg vet du har makt til å bestemme....»

For profesjonelle hjelpere er det viktig å erkjenne maktaspektet i egen yrkesutøvelse. Dette fordi det er av stor betydning for å kunne forstå maktens betydning i relasjonen mellom seg selv og klientene (Skau, 2013, s. 32). Det er dermed viktig at sosialarbeideren i NAV forstår hvordan makten hun har til å innvilge eller avslå en eventuell søknad om økonomisk sosialhjelp, eller til å sanksjonere ved brudd på aktivitetsplikten også påvirker relasjonen mellom seg selv og klienten. Dersom relasjonen og samhandlingen mellom sosialarbeider og stønadsmottaker er tett, kan en sanksjonering ved brudd på aktivitetsplikten undergrave tilliten stønadsmottakeren har til sosialarbeideren (Terum et al, 2017). I slike situasjoner kan en tenke seg at dersom relasjonen og samarbeidet er godt mellom de to, vil saksbehandleren ha større motvilje mot å gjennomføre sanksjoner. I andre sammenhenger vil samarbeidet mellom de to kunne være mer konfliktfylt.

En viktig del av det å anerkjenne makten som ligger i det første møtet mellom de to er det Shulman presenterer som en følelsesmessig forhåndsinnstilling (Shulman, 2016, s. 91). Det vil være av betydning at sosialarbeideren forsøker å sette seg inn i og gjenkjenne hvilke følelser klienten muligens opplever i møtet med autoriteten som sosialarbeideren representerer. På denne måten kan det være lettere å imøtekomme og forstå dersom klienten reagerer med eksempelvis sinne eller sterke følelsesreaksjoner. Shulman (2016, s. 252) viser til autoritetstemaet som ett av de sterkeste tabuer i samfunnet vårt. Dette er interessant å se i sammenheng med Bourdieus begrep om den symbolske vold, som en form for makt som ikke erkjennes, men likevel er til stede (Wilken, 2020, s. 68). Dersom verken sosialarbeideren eller klienten setter ord på autoritetstemaet i relasjonen mellom dem, men opprettholder temaet som tabu, vil den symbolske volden kunne bli langt mer fremtredende enn hvis de er åpne om temaet.

Det følger av sosialtjenestelovens § 20 bokstav a) fjerde ledd at ved brudd på vilkår om aktivitet, kan stønaden reduseres dersom det i vedtaket er informert om dette (Sosialtjenesteloven, 2009). Det er opp til saksbehandler å vurdere i hvilke situasjoner det skal foretas sanksjoner og reduksjon av stønad, og i hvilke tilfeller det ikke skal sanksjoneres. Rundskriv R35-00 beskriver i 4.20a.1. første ledd at det ved brudd på vilkår om aktivitet er gitt adgang til å redusere stønaden (NAV- Arbeids- og velferdsetaten, 2012). Det er loven gitt adgang til å redusere stønaden, men det er altså ikke obligatorisk at stønaden blir redusert ved brudd på aktivitetsplikten. Det blir en vurdering sosialarbeideren må foreta når det kommer til hva som fører til reduksjon av stønad. At denne vurderingen er en skjønnsmessig vurdering, kan bidra til usikkerhet for ungdommene som aldri er helt sikre på i hvilke situasjoner de blir trukket i stønad, når de bare får en advarsel eller når de blir belønnet med noe (Gjersøe et al, 2020). Denne usikkerheten kan oppleves av ungdommene som en forsterking av maktmisforholdet mellom sosialarbeider og klient. Hvis man setter denne følelsen av usikkerhet i sammenheng med Sosialtjenestelovens formålsparagraf om å bidra til økonomisk trygghet, kan en stille seg spørsmålet om mulighetene til å sanksjonere ved brudd på aktivitetsplikt bidrar til oppnåelse av formålsparagrafen?

Det kan være flere ulike årsaker til at det ikke sanksjoneres. Hagelund et al (2016) peker på årsaker som blant annet fordi det er ubehagelig å gjennomføre sanksjoner, det kan være tidkrevende fordi det da stilles krav om vedtak og dokumentasjon, det kan være fordi den som forvalter lovverket er uenig eller mer opptatt av hvorfor vilkårene blir brutt enn sanksjonering.

Selv om denne artikkelen omhandler aktivitetskrav og sanksjonering ved trygde- og sosialhjelpssystemet før aktivitetskravet for unge sosialhjelpsmottakere trådte i kraft, kan en tenke seg at mange av de samme årsakene fortsatt er aktuelle. Konteksten for vilkårssettingen er altså fortsatt den samme, der sosialarbeideren skal sørge for at klienten gjør det han er bedt om for å motta stønad.

Det er ulike utfordringer til et sanksjonsregime, Hagelund et al (2016) peker særlig på tre utfordringer. Disse tre utfordringene er hvilke signaler som sendes dersom brudd på vilkår ikke fører til sanksjonering, at strenge sanksjoner kan føre til større fattigdom, og at sanksjonssystemet åpner for et vilkårlig maktbruk hos velferdsforvaltere. Hvilke signaler sendes dersom en ung sosialhjelpsmottaker som i sitt vedtak skal oppfylle aktivitetsplikten gjennom arbeid for kommunen, og gjentatte ganger opplever at det ikke får konsekvenser dersom han ikke møter opp? Dette kan ses i sammenheng med tanken bak arbeidslinja som fordrer at velferdsgoder skal utformes på en slik måte at de ikke risikerer å svekke arbeidsmoralen til folk (Stjernø&Øverbye, 2015, s.18). Sanksjonsregimet vil altså kunne være en av truslene sosialarbeideren i tildeling av sosial stønad kan benytte for å implementere arbeidslinja i praksis. Gjennom trusler om redusering av stønad ved brudd på vilkår skal den unge sosialhjelpsmottakeren skremmes til å være i aktivitet. Ved gjennomføring av sanksjonering vil sosialarbeideren kunne utøve symbolsk makt gjennom å få sin virkelighetsoppfattelse av situasjonen til å fremstå som sann (Wilken, 2020, s. 68). Sosialarbeiderens vurdering av om sanksjoner skal gjennomføres vil altså kunne tillegges mer betydning enn klientens oppfatning av situasjonen. Et annet interessant moment er at oppmøte og deltakelse i denne sammenhengen vil kunne si lite om motivasjonen for å komme i arbeid og selvforsørgelse hos den enkelte. Det kan tenkes at oppmøte og deltakelse bare sier noe om hvor avhengig klienten er av å ikke får stønaden redusert. Sammenhengen mellom dette hadde vært interessant å undersøke nærmere i en annen oppgave.

Den andre utfordringen Hagelund et al (2016) peker på er at stønadskutt ved sanksjonering kan føre til at flere havner i fattigdom. Dersom dette skjer kommer det i konflikt med sosialtjenestelovens formålparagraf som sosialarbeideren skal arbeide for å ivareta. Dette kan være en vanskelig balansegang for sosialarbeideren. For at sanksjoneringen skal være hensiktsmessig, må den være av en sånn art at det gjør utslag for klienten, samtidig må det ikke være så inngripende at mennesker havner i fattigdom. Enkelte kommuner som hadde forhåndsinnført aktivitetskravet viser til gode resultater og nedgang i antall

sosialhjelpssøknader (Dahl & Lima, 2016). Antall sosialhjelpssøknader kommunen mottar trenger ikke nødvendigvis å gi et riktig bilde av nivået for oppfyllelse av formålsparagrafen med økonomisk trygghet for innbyggerne. Antall søknader er bare en tallfesting av hvor mange som sender inn sin søknad. Det kan tenkes at strenge krav til aktivitetsplikt fører til at flere velger å ikke søke, og dermed opprettholdes en vanskelig livssituasjon for den enkelte det gjelder.

Den siste utfordringen med sanksjonsregimet er at det åpner for vilkårlig bruk av makt hos velferdsforvalterne (Hagelund et al, 2016). Funn fra feltarbeid og intervjuer med veiledere i et NAV kontor viser at sosialarbeidere kategoriserer brukere inn i bestemte typer som «utilgjengelig», «kan ikke» og «vil ikke» (Vilhena, S. 2020). Dersom en sosialarbeider kategoriserer sine klienter inn i disse typene kan det forekomme bruk av makt i stor grad. Sannsynligheten for at sosialarbeiderens habitus bidrar til å påvirke hvilken kategori klienten havner i kan være stor. Sosialarbeideren har gjennom sin habitus internalisert ulike holdninger inn i sin væremåte som uten å være klar over det kan påvirke ulike vurderinger og handlemåter (Wilken, 2008, s. 36). I tilfeller der sosialarbeiderens habitus er mer fremtredende enn viktigheten av å se «personen i situasjonen» (Levin, 2004, s. 67) kan det tenkes at maktbruken kan få et negativt utfall for klienten som risikerer å bli kategorisert i gruppen «vil ikke» Dette kan skje uten at det foreligger noen særskilt grunn for det, og er viktig å være oppmerksom på. En gruppehabitus er noe som gjenspeiler felles oppfatninger og normer som dominerende innenfor en gruppe med individuelle habitus (Jensen & Ulleberg, 2019, s. 46). Dette kan bidra til å påvirke sosialarbeiderens avgjørelser gjennom påvirkning fra andre ansatte på kontoret. Dette kan bli en form for institusjonell makt, og en praksis om at «slik gjør vi det her». I slike situasjoner kan sosialarbeideren kan ha nytte av å stoppe opp og spørre seg selv hva som ligger til grunn for vurderingen. Kritisk refleksjon over egen praksis vil kunne være av stor betydning for å sikre god og likeverdig behandling av klientene.

Forskjellen mellom sosialarbeiderens og klientens kapitalformer kan i mange tilfeller bidra til det Bourdieu beskriver som å reprodusere eller opprettholde sosiale ulikheter i samfunnet (Bugge, 2002). Det er i de fleste tilfeller naturlig å tenke at sosialarbeideren innehar større økonomisk, sosial og kulturell kapital enn den unge sosialhjelpsmottakeren. Mange av unge sosialhjelpsmottakere kan ha lite sosialt nettverk, den kulturelle kapitalen i form av utdanningskunnskap og erfaringer kan være svak, og den økonomiske kapitalen er nesten ikke til stede. I slike tilfeller vil sosialarbeiderens bevissthet og holdning til maktaspektet ha

betydning for i hvilken grad klienten får økt sine kapitalformer eller om det bidrar til opprettholdelse av sosial ulikhet i samfunnet. Dersom sosialarbeideren gjennom sin tilnæringsmåte er i stand til å finne metoder som bidrar til utjevning av maktulikheten vil dette kunne bidra positivt for klientens ulike kapitalformer på sikt.

5.0 Konklusjon og avslutningskommentar

I denne oppgaven har jeg funnet at det er mange ulike utfordringer når det kommer til forvaltningen av økonomisk sosial stønad og bruk av aktivitetsplikt som vilkår for unge sosialhjelpsmottakere under 30 år. Gjennom å søke svar på min problemstilling «Hvordan kan sosialarbeideren på best mulig måte møte unge sosialhjelpsmottakere når sosialtjenesteloven setter vilkår om aktivitetsplikt ved tildeling av økonomisk stønad til livsopphold?» har jeg funnet flere momenter jeg mener kan bidra til at sosialarbeideren møter de unge klientene på best mulig måte.

Det første sosialarbeideren må tilstrebe seg er å skape en god relasjon i møtet med den unge sosialhjelpsmottakeren. Det er viktig at hun har evnen til å sette seg inn i klientens situasjon, og søker en forståelse for hvordan det oppleves. Gjennom å skape en god relasjon er det lagt et grunnlag for et godt samarbeid. Det er viktig å skape en felles forståelse for hva samarbeidet mellom de to skal gå ut på, og i denne sammenheng vil det å utfordre autoritetstemaet være viktig. Det er viktig at det avklares overfor den unge sosialhjelpsmottakeren hvilke muligheter og begrensninger som ligger i kontakten mellom dem. Relasjonen mellom sosialhjelpsmottaker og klient er avhengig av hva Skjefstad (2007) beskriver som de fem T-er. *Tid, tillit, trygghet, tilgjengelighet og tro på folk*. At sosialarbeideren i møte med unge sosialhjelpsmottakere setter av tid nok til å skape tillit og trygghet, være tilgjengelig og ha tro på at ungdommen kan endre handlingsmønster dersom dette er negativt vil dette kunne føre til et godt samarbeid og resultat. En riktig balansegang mellom det å yte hjelp og sette krav til ungdommen vil kunne bidra til utvikling og fremgang.

Et annet viktig moment i arbeidet med aktivitetsplikten som vilkår for unge sosialhjelpsmottakere, er å utnytte handlingsrommet som ligger i både sosialtjenesteloven og rundskrivet til loven. Det følger av sosialtjenestelovens § 20 bokstav a) at vilkår om aktivitetsplikt skal stilles, men ikke hva aktiviteten skal bestå av. Både loven og rundskrivet legger opp til mulighetene for individuelle løsninger utarbeidet i samarbeid med brukeren. Dette kan gi muligheter for gode individuelle løsninger som fører til mye større grad av mestringsfølelse enn et aktivitetscenter der kravet er at du skal møte opp for å unngå trekk i

stønaden. Dersom ungdommen ikke føler at aktivitetskravet har sammenheng med hensikten om å komme over i arbeid og selvforsørgelse vil det sannsynligvis føre til en dårligere motivasjon enn om aktivitetstilbudet virkelig var noe ungdommen ønsket. Dersom man klarer å finne gode individuelle løsninger vil dette kunne bidra til å oppfylle sosialtjenestelovens formålsparagraf om å blant annet bedre levekårene for vanskeligstilte, fremme overgangen til arbeid og samfunnsdeltakelse (Sosialtjenesteloven, 2009, § 1).

Det siste jeg vil trekke frem som viktig for hvordan sosialarbeideren best mulig kan møte ungdom som søker sosialhjelp, er å være bevisst maktulikheten mellom dem. Makten sosialarbeideren innehar til å kunne foreta sanksjonering og redusere stønaden til de unge sosialhjelpsmottakerne kan føre til en usikkerhet fordi det ikke er klare grenser mellom hva som fører til sanksjonering og hva som ikke får konsekvenser. Makten sosialarbeideren har til å definere hva ungdommen skal delta i kan også være skremmende og skape en usikkerhetsfølelse.

Med disse momentene mener jeg å ha funnet svar på problemstillingen «Hvordan kan sosialarbeideren på best mulig måte møte unge sosialhjelpsmottakere når sosialtjenesteloven setter vilkår om aktivitetsplikt ved tildeling av økonomisk stønad til livsopphold?» Hva jeg kommer til å ta med meg ut i arbeid med unge sosialhjelpsmottakere er:

- Møt ungdommene der de er, forstå dem i deres kontekst.
- Husk Skjefstad (2007) sine fem T-er.
- Bruk handlingsrommet i sosialtjenesteloven og rundskrivet til loven.
- Reduser maktulikhetene.

Bibliografi:

- Andreassen, T.A. (2017). NAV – Arbeids og velferdsforvaltningen. I Stamsø, A.M. (red.), *Velferdsstaten i endring: norsk helse- og sosialpolitikk*. (s. 166-189). Gyldendal Akademisk Forlag. 3. Utgave.
- Berg, B. (2016). Velferdsstatens sikkerhetsnett. I Ellingsen, I.T., Levin, I., Berg, B., & Kleppe, L. C. (Red.), *Sosialt arbeid - en grunnbok* (2.oppl.). (s.65-79). Universitetsforlaget.
- Berg, B., Ellingsen, I. T., Levin, I., & Kleppe, L. C. (2016). Hva er sosialt arbeid? I Ellingsen, I. T., Levin, I., Berg, B., & Kleppe, L. C. (Red.), *Sosialt arbeid- en grunnbok* (2.oppl.). (s.19-35). Universitetsforlaget.
- Bugge, L. (2002). *Pierre Bourdieus teori om makt*. AGORA nr.3/4-02 hentet fra: https://www.idunn.no/file/ci/59684318/Pierre_Bourdieus_teori_om_makt.pdf (lest 12.04.2021)
- Dahl, E. S., & Lima, I. A. Å. (2016). Krav om å stå opp om morra'n – Virker det? *Arbeid og velferd* nr 3/2016. hentet fra <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/analyser-fra-nav/arbeid-og-velferd/arbeid-og-velferd/krav-om-a-sta-opp-om-morra-n-virker-det> (lest 01.05.2021)
- Dalland, O. (2018). *Metode og oppgaveskriving*. (6.utg, 2.oppl). Gyldendal Akademisk.
- Damsgaard, H.L. (2017). *Den profesjonelle sosialarbeider. Profesjonalitetens mange ansikter*. Cappelen akademisk forlag.
- Fellesorganisasjonen. (2015). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*. Hentet fra: <https://www.fo.no/getfile.php/1311735-1585635696/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument.pdf> (lest 06.04.2021).
- Gjeitnes, K. (2008). Relasjoner – mål og middel i tiltaksarbeid. I Marthinsen, E. & Skjefstad, N. (red.), *Tiltaksarbeid i sosialtjeneste og NAV – tett på!* (2.oppl.). (s. 106-148). Universitetsforlaget.
- Gjersøe, H. M., Lesteh, A. B., & Vilhena, S. (2020). Aktivitetspliktens innside og utside. Unge mottakere av sosialhjelp og deres erfaringer med aktivitetsplikt. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 23 (nr.2-2020). <http://doi.org/10.18261/issn.0809-2052-2020-02-04>

- Hagelund, A., Hatland, A., Terum, L. I., & Øverbye, E. (2016). Sanksjoner – Arbeidslinjas nattsider? *Tidsskrift for velferdsforskning*, 19 (nr.1-2016).
<http://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2016-01-02>
- Jensen, P., & Ulleberg, I. (2019). *Mellom ordene. Kommunikasjon i profesjonell praksis*. (2.utg. 1 oppl.). Gyldendal.
- Kane, A. A., & Köhler-Olsen, J. (2015). Aktivitetsplikt for unge sosialhjelpsmottakere – har lovgiveren funnet opp hjulet på nytt? *Tidsskrift for Erstatningsrett, Forsikringsrett og Velferdsrett* 2015/04. Gyldendal Rettsdata. <https://doi.org/10.18261/ISSN2464-3386-2015-04-03>
- Kane, A. A., Köhler-Olsen, J., & Reedtz, C. (2017). Aktivisering av unge sosialhjelpsmottakere – forutsetninger for å sikre overgangen til arbeid. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 20 (nr.2-2017). <http://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2017-02-02>
- Kjønstad, A., Syse, A., & Kjelland, M. (2017). *Velferdsrett I. Grunnleggende rettigheter, rettssikkerhet og tvang*. 6. utg. Oslo: Gyldendal juridisk forlag.
- Levin, I. (2004). *Hva er SOSIALT ARBEID?* Universitetsforlaget.
- Levin, I. (2016). Sosialt arbeid som spenningsfelt. I Ellingsen, I. T., Levin, I., Berg, B., & Kleppe, L. C. (Red.), *Sosialt arbeid arbeid - en grunnbok* (2.oppl.). (s.36-46). Universitetsforlaget.
- Marthinsen, E. (2008). Tiltaksarbeid og sosialt arbeid. I Marthinsen, E. & Skjefstad, N. (red.), *Tiltaksarbeid i sosialtjeneste og NAV – tett på!* (2. oppl.). (s. 26-57). Universitetsforlaget.
- Meld. St. 14 (2002-2003) *Samordning av Aetat, trygdeetat og sosialtjenesten*. Sosial- og helsedepartementet. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-14-2002-2003-/id196556/> (lest 05.04.2021)
- Meld. St. 33 (2015-2016). *NAV i en ny tid – for arbeid og aktivitet*. Arbeids- og sosialdepartementet. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/8f9e56528fb340eb9f6515cc21ab5119/no/pdfs/stm201520160033000dddpdfs.pdf> (lest 16.03.2021).
- NAV Arbeids- og velferdsetaten. (2012). *Rundskriv til Lov om sosiale tjenester i NAV*. (R 35-00) Hentet fra: <https://lovdata.no/pro/NAV/rundskriv/r35-00>
- NAV.no (2021, 6. mai) *Oppfølging av unge i NAV Oslo*. Hentet fra:
<https://www.nav.no/no/lokalt/oslo/satsinger-og-aktiviteter/oppfolging-av-unge-voksne-i-nav-i-oslo>
- NOU 2000:21. (2000). *En strategi for sysselsetting og verdiskapning*. Finansdepartementet.

- Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/e75f25a2764c4c57a3cee14485ad059b/no/pd/fa/nou200020000021000dddpdfa.pdf> (lest 08.04.2021)
- NOU 2004:13. (2004). *En ny arbeids- og velferdsforvaltning. Om samordning av Aetat, trygdeetaten og sosialtjenestens oppgaver*. Arbeids- og sosialdepartementet. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/f3e300bbbf0f4a369e9dba41fd54e97d/no/pdfs/nou200420040013000dddpdfs.pdf> (lest 06.04.2021)
- Regjeringen. (2017, 10. januar). *Bakgrunnen for NAV-reformen*. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/no/tema/pensjon-trygd-og-sosiale-tjenester/nav-reformen/Bakgrunnen-for-NAV-reformen/id606533/> (lest 05.04.2021)
- Shulman, L. (2006). *Kunsten å hjelpe mennesker i samhandling med systemer*. Gyldendal Akademisk.
- Shulman, L. (2016). *Kunsten å hjelpe individer og familier*. (1.utg, 7.oppl.). Gyldendal Akademisk.
- Skau, G. M. (2013). *Mellom makt og hjelp- Om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper* (4. utg.). Universitetsforlaget.
- Skau, G. M. (2017). *Gode fagfolk vokser. Personlig kompetanse i arbeid med mennesker*. (5.utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Skjefstad, N. (2007). «Du kommer ikke for å få noe, men for å finne noe». *Tiltaksarbeid i sosialtjenesten*. Masteroppgave. Trondheim. NTNU
- Skjefstad, N. (2008). Respekt og anerkjennelse. I Marthinsen, E. & Skjefstad, N. (red.), *Tiltaksarbeid i sosialtjeneste og NAV – tett på!* (2.oppl.). (s. 81-105). Universitetsforlaget.
- Sosialtjenesteloven. (2009) Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen (LOV-2009-12-18-131). Lovdata. Hentet fra: <https://lovdata.no/pro/NL/lov/2009-12-18-131>
- Stamsø, A.M. (2017). Trygdesektoren. I Stamsø, A.M. (red.), *Velferdsstaten i endring: norsk helse- og sosialpolitikk*. (s.192-215). Gyldendal Akademisk Forlag. 3. Utgave.
- Store norske leksikon. (2020, 31.aug.). Hentet fra:
https://snl.no/Den_vet_best_hvor_skoen_trykker_som_har_den_på (lest 27.04.2021).
- St.Prop. 46 (2004-2005). *Ny arbeids- og velferdsforvaltning*. Arbeids og sosialdepartementet. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/f0c702e88bcb4970aa8b019f24df9d72/no/pdfs/stp200420050046000dddpdfs.pdf> (lest 06.04.2021)
- Støren, I. (2010). *Bare søk! Praktisk veiledning i å systematisere kunnskap*. Cappelen akademisk forlag.

- Terum, L. I., Torsvik, G., & Øverbye, E. (2017). Når vilkår og aktivitetskrav brytes. Frontlinjearbeideres tilnærming til sanksjoner. *Søkelys på arbeidslivet*. 34. (nr.3-2017). <http://doi.org/10.18261/issn.1504-7989-2017-03-01>
- Vilhena, S. (2020). Is it because you can't, or don't want to? The implementation of frontline sanctions in Norwegian social assistance. *European Journal of Social Work*. <http://doi.org/10.1080/13691457.2020.1713052>
- Wilken, L. (2020). *Pierre Bourdieu*. (6.oppl. 2020) Fagbokforlaget.
- Øverbye, E., Stjernø, S. (2015) Arbeidsmotivasjon, arbeidslinje og velferdsstat. I: Stjernø, S. & Øverbye, E. (red) *Arbeidslinja: Arbeidsmotivasjonen og velferdsstaten*. Oslo: Universitetsforlaget. s. 15-25

